Светлана С. Миливојевић Петровић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за англистику

КУЛТУРА СПИНА²

Термин *спин* (као форма пропаганде у политичком дискурсу, у смислу тумачења или нагласка у тумачењу неког догађаја или појаве), ушао је у употребу током последњих деценија двадесетог века, а стратегије комуницирања које он обухвата постале су незаобилазни елемент глобално умрежене савремене цивилизације, транспонујући се без већих проблема из једне културе у другу. Уистину, важност „спиновања” у свим видовима односа са јавношћу постала је толика да се многе јавне личности не усуђују да отворе уста у јавности пре него што их експерти, такозвани „спин доктори”, не припреме за то. Реч „спин” углавном се не употребљава са неутралном вредносном конотацијом, као што је, примера ради, то случај са термином „комуникација”, већ мање или више пежоративно, да би се дискредитовао рад стручњака за односе са јавношћу. Премда се „спин доктори” практично по дефиницији сматрају манипулаторима, међу њима постоје такви којима се признаје завидно занатско умеће, иако им се углавном оспорава етичност. У овом раду размотрићемо допринос таквих признатих мајстора спина као што су Џорџ Стефанопулос и Алстер Кембел политичком успону Била Клинтона и Тонија Блера, али и каснијем помањкању вере јавности у јавно изговорене речи њихових најпознатијих клијената. Ови парадигматични случајеви спиновања у комуницирању са јавношћу имају шире импликације за потенцијалне домете ове стратегије комуникације и њене перспективе у савременом свету, у коме стварност све више прима карактер виртуелног.

Кључне речи: спин, спин доктор, манипулација, Џорџ Стефанопулос, Алстер Кембел, Бил Клинтон, Тони Блер.

Спиновање (од енглеског *spin* = окретати, док у савременом политичком дискурсу овај израз означава један вид политичке пропаганде, у смислу тумачења или нагласка у тумачењу неког догађаја или појаве) данас представља глобални феномен. Стратегије комуницирања обухваћене спиновањем постале су интегрални елемент савремене глобално умрежене цивилизације и лако се „примају” преносећи се из једне културе у другу. О томе, примера ради, сведочи чињеница да је недавно објављени чланак у недељнику *НИН* посвећен првој години рада Владе Републике Србије, формираној априла 2014. године, насловљен „Годи-

¹ svetmp@gmail.com

² Овај рад саопштен је на међународној научној конференцији *Културе у преводу*, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Београду од 4. до 6. јуна 2015.

на опасног спиновања” (Didanović 2015: 10–11). Духовитом референцом на филм *Година опасног живљења* (*The Year of Living Dangerously*, 1982), овим насловом апострофира се наглашена склоност ка спиновању као карактеристика која пресудно одређује начин јавног деловања актуелне српске Владе.

Спиновање је, нарочито током последње две деценије двадесетог века, толико добило на значају у комуницирању са јавношћу да свакако има истине у шаливом запажању да се многе јавне личности, нарочито политичари, не усуђују да отворе уста пред очима јавности док их експерти, такозвани „спин доктори”, не припреме за то. Како изгледа, фразу „спин доктор”, смислио је амерички књижевник Сол Белоу (Saul Bellow), који ју је употребио у једном предавању одржаном 1977. године, када је споменуо да актери на политичкој сцени настоје да „приграбе и саму председничку функцију уз помоћ спин доктора” (Eser 2008: 4783). Белоу је поменуто фразу употребио спајајући наведено значење речи *spin* са фигуративним значењем глагола *doctor*: „преформулисати неки исказ у сврху кривотворења” (*Ibid.*). Ова врста стручњака за односе са јавношћу, дакле, од самог почетка је дефинисана у негативном вредносном контексту, баш као што је случај и са изразом „спин(овање)”, који се, за разлику од вредносно неутралног термина „комуникација”, у већини случајева користи мање или више пежоративно, у сврху дискредитовања рада стручњака за односе са јавношћу у домену политике (Eser 2008: 4783–4784), који се, практично по дефиницији, сматрају манипулаторима.

Видљиво је то и из првог забележеног примера употребе ове фразе у медијима. У чланку објављеном у *Њујорк тајмсу* 21. октобра 1984. године, насловљеном „Дебате и спин доктори”, уводничар Џек Розентал (Jack Rosenthal) предсказао је да ће се током дебате председничких кандидата Роналда Регана (Ronald Reagan) и Волтера Мондејла (Walter Mondale) у прес центру „одједном направити [прави] базар”: „Десетак мушкараца у добро скројеним оделима и жена у свиленим хаљинама вешто ће циркулисати међу новинарима, самоуверено изричући политичка мишљења. Неће то бити пуки представници за штампу који покушавају да неко рутинско саопштење за јавност прикажу у повољном светлу (*impart a favourable spin to a routine release*). Биће то Спин Доктори [*sic*], високопозиционирани саветници председничких кандидата, и они ће играти ту веома високе улоге” (Fol 2008: 4787).

Розентал, очито, нема повољно мишљење када се ради о етичким аспектима деловања спин доктора, не само зато што га пореди са пијачном трговином већ и стога што оба елемента ове именичке фразе иронично пише великим словима. Али иронични набој његових формулација не пориче значај њихове улоге на „базару” америчке политике: игра коју они играју игра се „у веома високе улоге”, и од њеног исхода зависи не само судбина америчке нације већ, слободно се може рећи, и света.

Премда је став коментатора према спин докторима, дакле, априорно негативан, они углавном признају да међу овим манипулаторима јавног мњења има таквих који поседују велико занатско умеће, макар етичност њиховог деловања била спорна. Тако се, рецимо, успех Била Клинтона (Bill Clinton) на председничким изборима у САД 1992. и 1996. године у значајној мери приписује вештом спиновању његовог саветника Џорџа Стефанопулоса (George Stephanopoulos), директора за комуникације током Клинтонове председничке кампање 1992. године, који је ту функцију обављао и у Белој кући, да би потом био унапређен у високог саветника за политику деловања и стратегију председника Клинтона, положај на ком је остао до децембра 1996. године, учествујући у још једној победничкој председничкој кампањи Била Клинтона.

У другој половини ове деценије, на општим изборима у Великој Британији одржаним 1997. убедљиву победу однео је кандидат Лабуристичке партије Тони Блер (Tony Blair), а значајан допринос његовој изборној победи дао је Аластер Кембел (Alastair Campbell), представник за односе са јавношћу током предизборне кампање, касније секретар за медије и директор за комуникације у Блеровој влади.

Стефанопулос и Кембел свакако нису једини саветници за односе са јавношћу који су допринели узастопним изборним победама њихових шефова Била Клинтона и Тонија Блера. Када је реч о Клинтону, не треба занемарити допринос Џејмса Карвила (James Carville), који је, баш као и Стефанопулос, спремно признавао да ради као спин доктор (уистину, амерички медији су обојицу приказивали као тако занимљиве личности да су обојица постали славни /Eser 2008: 4784/). Такође, главни секретар за медије у влади Била Клинтона Мајк Мекари (Mike McCurry) окарактерисан је у књизи Хауарда Курца (Howard Kurtz) *Циклус сџиновања* (*Spin Cycle*, 1998) као „мајстор спиновања” који руководи континуираним циклусом спиновања чија је сврха да реактивно умањи ефекат тема које владу приказују у неповољном светлу и проактивно промовише оне теме које је приказују у повољном светлу (Eser 2008: 4785). У Блеровом тиму, пак, поред Аластера Кембела запажену улогу у домену односа са јавношћу имао је и Питер Менделсон (Peter Mandelson /Eser 2008: 4784/). Међутим, разлог због кога у оквиру наше теме издвајамо Стефанопулоса и Кембела у односу на њихове колеге ништа мање вичне спиновању лежи у чињеници да су њих двојица после година службовања у изборним штабовима и владама Клинтона и Блера објавили мемоаре који њихово деловање, а и њихове шефове, приказују у другачијем светлу у односу на слику којој су и сами умногоме доприносили спинујући за њихов рачун. Штавише, својим исказима – или, пак, оним што је прећутано – Стефанопулос и Кембел, отворено или имплицитно, отварају питања етичке димензије спиновања која имају далекосежне импликације за перспективе ове стратегије комуникације у савременом свету.

У својим мемоарима насловљеним *Одвек људски* (*All Too Human*, 1999), објављеним када више није био на платном списку Беле куће,

Џорџ Стефанопулос даје занимљиву оцену Била Клинтона као човека: кључ његовог политичког успеха, тврди Стефанопулос, лежи у Клинтоновој бесрамности. Његова способност порицања ствари које му не иду у прилог проистиче из његовог оптимизма, који, по Стефанопулосу (1999: 6/252)³, представља његову највећу политичку снагу. Ову оцену дао је човек који је Клинтону помогао да два пута победи на изборима за председника САД и радио је за њега четири године у Белој кући. Њихова блиска сарадња, међутим, никада није прерасла у пријатељство (Stefanopoulos 1999: 5/252), што би требало да учини кредибилним Стефанопулосов покушај да објективно, са дистанце, сагледа и опише Клинтонове врлине и мане.

Међутим, књига је припремана за штампу у другој половини Клинтоновог другог председничког мандата, који је највећим делом обележен скандалом који је изазвало откривање његове везе са Моником Луински (Monica Lewinski), двадесетдвогодишњом стажисткињом у Белој кући. Против Клинтона је у Конгресу САД покренут поступак опозива (*impeachment*) због кривоклетства и ометања правосудног поступка (Представнички дом изгласао је опозив председника са 221 гласом „за” и 212 гласова „против”; у Сенату је однос гласова био 50-50, а за опозив је била неопходна двотрећинска већина /67 гласова/, тако да је Клинтон остао председник). У таквој ситуацији, Стефанопулос није могао а да се не запита како је председник кога описује као „толико интелигентног, саосећајног, посвећеног заједници и толико свесног свога места у историји могао да поступи тако глупо, себично и самодеструктивно” (*Ibid.*)? Једним делом, одговор је садржан у наслову књиге, алузији на збирку афоризама Фридриха Ничеа *Људско, одвећ људско*. С друге стране, томе је свакако допринела и Клинтонова особина коју Стефанопулос истиче као његову највећу политичку снагу – бесрамност са којом је обмануо америчку јавност о своме подлегању одвећ људској слабости при сусрету са zgodном младом стажисткињом у Белој кући.

Иако се етички унеколико дистанцира од послодавца за кога је радио пет година, током којих је, између осталог, својим спиновањем успешно прикривао одвећ људске мане америчког председника, Стефанопулос никада озбиљно не поставља питање колико је добро за Америку, а и свет, да такав људским слабостима одвећ склон човек буде на челу најмоћније државе света током два мандата. Стефанопулос не пориче аморалност и неодговорност појединих Клинтонових поступака, али као противтежу томе истиче чињеницу да се за сваки такав Клинтонев поступак могу навести бројни примери Клинтоновог доприноса напретку Америке, дубоког патриотизма и бриге за друге (Stefanopoulos 1999: 6/252). А из његове опаске да је, свему упркос, период рада у Белој кући за њега представљао „највећу авантуру у животу” (*Ibid.*), видљиво је да је Стефанопулос још мање склон преиспитивању етичности посла који је за таквог човека обављао.

3 За пагинацију видети напомену у библиографији.

Аластер Кембел је за Тонија Блера обављао мање-више исте послове које је Џорџ Стефанопулос радио у изборном штабу и влади Била Клинтона. Почео је да ради за Блера 1994. године, када је, после изненадне смрти тадашњег вође Лабуристичке странке Џона Смита (John Smith), Блер преузео руковођење странком. У својој мемоарској књизи *Године са Блером* (*The Blair Years*, 2007), Кембел, као и Стефанопулос пре њега, барем декларативно исказује намеру да јавности представи „заокружену слику човека изузетне енергије и визије, решеног да време проведено на власти искористи да битно утиче на ствари, који је много тога променио набоље”, ограђујући се већ у следећој реченици напоменом да је ова књига „дневник а не хвалоспев” (Kembel 2007: xii–xiii). Овоме наизглед иде у прилог Кембелова опаска да Блер „данас [то јест 2007. године, пошто је препустио место премијера страначком колеги Гордону Брауну (Gordon Brown)] има дебелу кожу, отврдлу искуством” (Kembel 2007: xii). Међутим, за разлику од Стефанопулоса, који је нашао за сходно да се огради од неких поступака Била Клинтона, понајпре сексуалног скандала који га је скоро коштао председничког положаја, због чега су њихови односи захладнели, када Аластер Кембел говори о људским слабостима Тонија Блера, испоставља се да се то искључиво своди на минорне детаље. Примера ради, био је „прави кошмар бити с њим” током предизборне кампање због Блерове склоности да „прави драму и брине” и „води бескрајне разговоре који се врте у круг и наизглед никуда не воде”. Но, већ у следећој реченици Кембел додаје да се Блер, када би се у себи чврсто определио за то којим ће путем кренути, претварао у „борца у кампањи достојног дивљења” (*Ibid.*). Када говори о Блеровим политичким одлукама, од којих су неке, као што је познато, биле веома спорне, Кембел их безрезервно подржава. Такође, чињеница да су Кембелови дневнички записи презентирани селективно, по његовом сопственом признању, како „не би отежавао живот” Тонију Блеру, а ни Гордону Брауну, „који је имао средишњу улогу у доласку ‘нове’ Лабуристичке странке на власт и њеном опстанку на власти” (Kembel 2007: xiv), сведочи о томе да је и ова књига, и поред свих претензија на објективност, један вид спиновања.

Уистину, једна од ствари за које Кембел одаје Блеру признање је његова елоквентност, због које је био исто тако умешан у спиновање као и његови саветници за односе са јавношћу. Нема боље потврде за то од начина на који је Блер водио земљу током кризног периода када је нација била шокирана вешћу о трагичној смрти принцезе Дајане. Његов је посао, пре свега, по Блеровим сопственим речима, био „да изрази осећања нације” (Kembel 2007: 234) у том тешком тренутку. Фраза „народна принцеза” (People’s Princess), коју је Блер смислио и изговорио током веома емотивног обраћања нацији пошто су посмртни остаци преминуле принцезе пребачени у Британију, места је постала део вокабулара нације: *Хералд трибјун* освануо је са насловом „Народ у жалости због смрти народне принцезе” (Kembel 2007: 235).

Десет година касније, међутим, Блер је доживео да се спиновање у циљу убеђивања нације у то да треба кренути у рат против Садама Хусеина окрене против њега. Пружајући подршку администрацији Џорџа Буша, која се припремала за рат против Ирака, Блер је био мишљења да је промена режима у тој земљи неопходна, што због наводних залиха оружја за масовно уништење, што због претње коју тај режим представља за регион Блиског истока и за читав свет (Kembel 2007: 612). Испоставило се, међутим, да „Досије о Ираку”, који је Блерова влада представила јавности фебруара 2003. године, садржи бројне недовољно документоване тврдње потекле од недовољно кредибилних или непознатих извора. Посебно је била спорна тврдња о томе да Садамов режим поседује биолошко оружје које може бити лансирано „у року од 45 минута” од издавања наређења за то (Kembel 2007: 702). Као што је познато, никакав арсенал оружја за масовно уништење није пронађен у Ираку после свргавања Садамовог режима. Блер, „дебелокожац” какав јесте, до данашњег дана остаје при томе да је „његова савест чиста” и да би, све да је и знао да никакве залихе оружја за масовно уништење не постоје, опет одабрао ратну опцију због претње коју је Садамов режим представљао сам по себи. Његов најистакнутији спин доктор, који је написао предговор за спорни досије (а Блер га је лично одобрио), истрајно је бранио поступке свога шефа када је, под притиском јавности, Гордон Браун био приморан да формира специјални одбор за преиспитивање улоге коју је Британија имала у рату против Ирака. Сведочећи пред овим одбором, Кембел је, према извештају Би-Би-Сија, упорно бранио сваку реч „Досијеа о Ираку” (Anon 2010), који је у британским медијима иронично назван „Досије за изврдавање истине (Dodgy Dossier)”. А када се ради о тврдњи о опасности од оружја које Ирак може употребити против Британије „у року од 45 минута”, Кембел је цинично обавестио одбор да је, истини за вољу, то могло бити јасније формулисано у самом досијеу, али да су британски медији ти који су значај те фразе преувеличали извлачећи је из контекста Блеровог добро одмереног излагања пред посланицима Доњег дома британског Парламента, тиме јој придајући „иконички статус” (*Ibid.*).

И тако се спиновање које је превршило меру вратило овим мајсторица тог заната као бумеранг – право у главу. Кембел је у британској штампи добио надимак „Цинични Али” (алузија на Али Хасана ал Маџида, ирачког министра одбране, кога су Ирачани прозвали „Хемијски Али” пошто је одобрио употребу хемијског оружја против курдских побуњеника). Блер је, пак, доживео да нација једва дочека да једном од најпопуларнијих премијера у историји Британије види леђа када је место премијера уступио Гордону Брауну. А шта нација мисли о његовој „чистој савести” вероватно је најтачније (и најјеткије) исказао Роберт Фиск (Robert Fisk), ратни извештач из Ирака, у чланку „Тони Блер и његова тако чиста савест” објављеном у листу *Индијпендент*: „Од овог човека никада нећемо дочекати извињење” (Fisk 2010).

Ови парадигматични примери речито сведоче о томе шта се вештим спиновањем може постићи. Невоља је, међутим, у томе што се у поступку спиновања одвећ често етика и истина, како смо видели, бацају кроз прозор. Зато смо, у свету глобализованих комуникација у коме је и култура спина постала глобална, стално приморани да покушавамо да разаберемо шта се скрива иза виртуелне стварности коју нам спин доктори упорно сервирају. Мајстори спиновања, разуме се, неће се својевољно одрећи тако делотворног средства убеђивања, које се у датом контексту може дефинисати као превођење са стварног на пожељно, односно, оно што бирачко тело жели да чује. Уосталом, као осведочени дебелокожац, Тони Блер свакако не види ништа спорно у томе да буде саветник Влади Србије, земље чије је бомбардовање тако горљиво заговарао 1999. године (излишно је напомињати да Кембел у својој књизи безрезервно хвали његову одлучност да „битно допринесе решавању ситуације на Балкану, пре свега на Косову” / Kembel 2007: xii/). Са великом вероватноћом можемо претпоставити да је међу члановима Владе Србије који су слушали предавања Тонија Блера и Аластера Кембела у фебруару 2015. у Београду, о чијим детаљима никаквих поузданих информација немамо, било министара веома заинтересованих да науче неке финесе о спиновању од проверених мајстора овог заната.

Литература

- Anon 2010: Anon., „Alastair Campbell defends ‘every word’ of Iraq dossier”, BBC News, 12.01.2010., http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8453116.stm, приступано 31. 5. 2015.
- Didanović 2015: V. Didanović, „Godina opasnog spinovanja”, *NIN*, 23. 4. 2015, стр. 10–13. [ориг.] Вера Дидановић, „Година опасног спиновања”, *НИН*, 23. 4. 2015, стр. 10–13.
- Eser 2008: F. Esser, „Spin Doctor”, у: Wolfgang Donsbach (ed.), *The International Encyclopedia of Communication*, Vol. X, Blackwell Publishing Ltd, Malden, Oxford, Carlton, стр. 4783–4787.
- Stefanopoulos 1999: G. Stephanopoulos, *All Too Human*, Hachette, New York. (Књига у електронском формату /EPUB/, 252 странице широког формата.
- Fol 2008: L. T. Fall, „Spin and Double-Speak”, у: Wolfgang Donsbach (ed.), *The International Encyclopedia of Communication*, Vol. X, Blackwell Publishing Ltd, Malden, Oxford, Carlton, стр. 4787–4790.
- Fisk 2010: Robert Fisk, „Tony Blair and his oh-so-clean conscience”, *The Independent*, 30. 1. 2010, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/tony-blair-and-his-ohsoclean-conscience-1883656.html>, приступано 31. 5. 2015.
- Kembel 2007: A. Campbell, *The Blair Years*, Hutchinson, London.

Svetlana S. Milivojević-Petrović

THE CULTURE OF SPIN

Summary

The term *spin* (referring to a form of propaganda in the political discourse, in the sense of interpretation or slant placed on an event or a phenomenon) gained widespread use during the final decades of the 20th century, and the communication strategies that it encompasses have become an indispensable element of the globally networked contemporary civilisation, transposing without much in the way of obstacles from one culture to another. Indeed, the importance of spinning in all forms of public relations has become such that many public figures do not dare open their mouths in public before being prepared for it by experts, the so-called “spin doctors”. For the most part, the term “spin” is not used with a neutral connotation in terms of value, as is, for example, the case with the term “communication”, but more or less pejoratively, in order to discredit the work of public relations experts. Even though “spin doctors” are practically by definition considered to be manipulators, there are those among them who are recognised as masters of their chosen profession, although the ethical character of their work is often called into question. In this paper, we consider the contribution of such masters of spin as George Stephanopoulos and Alastair Campbell to the political rise of Bill Clinton and Tony Blair, and also to the subsequent lack of trust of the public in the publicly spoken words of their best-known clients. These paradigmatic cases of spin in public relations have broader implications for the potential achievements of this communication strategy and its perspectives in the contemporary world, wherein reality increasingly takes on the character of the virtual.

Keywords: spin, spin doctor, manipulation, George Stephanopoulos, Alastair Campbell, Bill Clinton, Tony Blair

*Примљен 12. септембар 2017. године
Прихваћен 19. априла 2017. године*